

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу
Кравчука Олександра Олександровича
**«Михайло Кречко як феномен діяльнісного універсалізму в
хоровій культурі України»,**
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з культурології
зі спеціальності 034 – Культурологія
03 – Гуманітарні науки

Актуальність теми дослідження. Як засвідчує поданий на рецензію текст наукової роботи, дисертацію О. Кравчука присвячено дослідженню мистецької постаті та творчої діяльності видатного українського хорового диригента, музичного педагога та композитора ХХ ст., Михайла Михайловича Кречка (1925–1996).

Відповідно до проблематики, окресленої метою, об'єктом і предметом дослідження, основний евристичний вектор дисертації сфокусовано в проекцію поліаспектного музикознавчо-культурологічного аналізу, який поетапно розкриває різні аналітичні проекції наукового дискурсу. Цьому сприяє обраний дисертантом оптимальний алгоритм інформативного викладу, який ґрунтується на оригінальних результатах пошуково-архівної праці здобувача, яка, зрештою, й сформувала науково-фактологічне підґрунтя даного наукового дослідження.

В основу наукового дискурсу дослідження покладено музично-історичний та музично-теоретичний методи аналізу нотографічних джерел, представлених партитурами творів М. Кречка. У зв'язку з цим в дисертації застосовано метод структурно-композиційного та компаративного аналізу.

Відповідність змісту розділів заявленій темі. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (187 найменувань), додатків. Загальний обсяг дослідження становить 212 сторінок, основного тексту —158 сторінок.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, сформульовано мету та завдання, визначено об'єкт і предмет, наукову новизну та практичне

значення одержаних результатів, наведено методи дослідження, відомості про апробацію результатів дослідження та публікації автора.

У розділі 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження» основну увагу сфокусовано на аналізі ступеня наукової розробки досліджуваної проблематики та пов'язаної із нею джерельної бази. У зв'язку з цим, дисертантом зазначено, що розгляд постаті М. Кречка як феномена діяльнісного універсалізму в українській хоровій культурі зумовлює доцільність залучення таких культурологічних дефініцій як «культура пам'яті», «місця пам'яті», «діяльнісний універсалізм». Це обумовлює специфіку застосування у дисертації сучасних культурологічних методик та потужної джерельної бази, яка охоплює архівні матеріали родини М. Кречка, його публіцистичну спадщину, аудіовізуальні матеріали, що в сукупності формують фактологічну основу для здійсненого в дисертації комплексного аналізу.

У розділі 2 «Універсальна постать М. Кречка у просторі національного культуротворчого процесу» дисертантом переконливо доведено, що постать М. Кречка уособлює феномен діяльнісного універсалізму, спрямований у своїй мистецькій стратегії на поліаспектну творчу реалізацію різних форм диригентської, композиторської та музично-громадської діяльності, підвищення професійного рівня виконавських колективів, і водночас, на послідовне розширення репертуарної політики за рахунок органічного поєднання різних жанрово-стильових ареалів: української народної пісенності, духовної музики, класичної західноєвропейської спадщини та творів сучасних українських композиторів. Саме в цьому контексті рельєфно окреслюються основні педагогічні принципи М. Кречка, зокрема такі як наставницький підхід, створення творчої атмосфери й емоційної підтримки, україноцентризм, глибокий аналітичний розбір музичного матеріалу, розвиток інтелектуального мислення студентів, формування хормейстерської культури та забезпечення спадкоємності диригентських традицій.

Визначну роль в засвоєнні цих принципів відіграла різноаспектна педагогічна діяльність видатних корифеїв українського диригентсько-хорового мистецтва — Г. Верьовки та Е. Скрипчинської-Верьовки, які були вчителями М. Кречка в часи його навчання в Київській консерваторії. Як слушно зазначає О. Кравчук, цей унікальний тандем двох високообдарованих особистостей, і водночас, прекрасних педагогів та чудових фахівців-практиків слід розглядати як єдину творчу одиницю, оскільки, згідно зі спогадами їхніх учнів, студенти мали можливість навчатися одночасно в обох педагогів. Ця обставина, на якій наголошує здобувач, видається дуже важливою, з огляду на те, який вплив вона відіграла у становленні творчого феномена М. Кречка та інших учнів, які навчалися у цих видатних корифеїв. В зв'язку з цим, як наголошує дисертант, особливого значення набуває та обставина, що Г. Верьовка та Е. Скрипчинська-Верьовка намагалися не лише передати своїм учням свої естетичні смаки й переконання. Вони прагнули розвинути творчі задатки, закладені в кожному із студентів творчо й мудро плекаючи їх під кутом зору своїх здібностей, унікальної педагогічної інтуїції та величезного різноманітного досвіду, накопиченого діяльності впродовж багатьох років педагогічної діяльності. З огляду на це, заслуговують уваги розроблені дисертантом в якості додаткової інфографіки візуальні діаграми, які дають змогу кожному збагнути сутність і хронологічну послідовність педагогічної «естафети», уособленої унікальним феноменом Г. Верьовки — Е. Скрипчинської-Верьовки на прикладі кількох поколінь їх видатних вихованців: від часів навчання М. Кречка до сьогодення (с.125–126).

Аналізуючи мистецьку діяльність М. Кречка, пов'язану з його керівництвом капелю «Думка», дисертант слушно відзначає ті надзвичайно важливі зрушення, які відбулися з приходом маестро у 1969 році на посаду головного диригента. Насамперед, як констатує О. Кравчук, це оновлення репертуару колективу, але, що ще більш важливо, — це створення передумов для формування кардинально нової музично-

естетичної парадигми, багато в чому відмінної від ідеологічно заангажованих мистецьких стереотипів відповідних принципам соціалістичного реалізму, які, як відомо, домінували в умовах реалій радянської доби. Дієвим імпульсом до цього постав той факт, що М. Кречко свідомо звернувся до виконання творів, які принципово відрізнялися за своєю стилістикою та композиційними властивостями від творів попереднього періоду концертної діяльності «Думки».

У цьому контексті, як констатує О. Кравчук, знаменною віхою стало виконання кантати Лесі Дичко «Червона калина», прем'єрна презентація якої стала своєрідним маркером не лише у мистецькій еволюції «Думки», але й взагалі в тогочасному музичному житті України. У зв'язку з цим дисертант наголошує на тому, що новий стиль, презентований кантатою Л. Дичко «Червона калина», був надзвичайно складним для усвідомлення тогочасними хористами «Думки». На це звертає увагу в своїх публікаціях і сам М. Кречко, який згадував про те, що спочатку розучування цього твору наразилося на дуже жорстку опозицію капелян, і лише з часом, після першого тріумфального виконання, цей твір згодом став улюбленим в програмі капели.

Аналізуючи вказані аспекти, дисертант слушно акцентує увагу на тому, що робота М. Кречка на посаді капели «Думка» значно розширила репертуарну палітру концертної діяльності колективу, і водночас, створила передумови для осмислення нових складних композиційних стилів, представлених згодом в репертуарі капели такими творами як симфонії Є. Станковича «Я стверджуюсь», ораторії І. Карабиця «Заклинання вогню», ораторії Л. Дичко «Легенди про Київ». Їх виконання капелою безперечно відіграло вагомую роль у розвитку нових музично-естетичних смаків тогочасного українського суспільства, поставши важливою віхою музичного життя України другої половини ХХ ст. Не менш важливим, як зазначає дисертант, у діяльності М. Кречка, як художнього керівника капели, постає аспект його звернення до шедеврів світової класики, що

блискуче відобразилося в тріумфальному виконанні «Думкою» та провідними солістами Київської опери у 1980 р. «Реквієма» Дж. Верді.

Поряд із розглянутими аспектами, окрему увагу в дисертації О. Кравчук приділяє аналізу гастрольної діяльності капели «Думка» в період, коли її очолював М. Кречко. У зв'язку з цим, особливу цінність, на наш погляд, має спостереження дисертанта щодо неухильного дотримання в гастрольно-концертній стратегії «Думки» постійної тенденції на збереження, з одного боку, виразно українського національного колориту, а з іншого – на популяризацію нових іноді, модерно-новаторських, стильових зразків, які презентувала капела впродовж концертних подорожей, як на теренах тогочасного Радянського Союзу, так і в країнах соціалістичного табору, зокрема Болгарії.

Окремої уваги заслуговує заключний — третій розділ дисертації «М. Кречко в сучасній культурі та просторі національної пам'яті», в якому осмислено діяльність М. Кречка в культурно-громадській, педагогічній, композиторській та публіцистичній сферах, яка суттєво сприяла розвитку й популяризації українського хорового мистецтва. Зокрема, дисертантом констатовано, що площині культурно-громадської роботи митець реалізовував себе, зокрема, через активну участь у теле- та радіопрограмах «Золоті ключі» й «Сонячні кларнети». Визначну роль у розділі відведено розгляду творчому композиційному доробку М. Кречка. На основі здійсненого аналізу дисертантом обґрунтовано, що композиторська діяльність митця насамперед представлена різноманітними обробками українських народних пісень, композиційний алгоритм яких ґрунтується на синтезі автентичної фольклорної першооснови та її індивідуального авторського переосмислення. Водночас, характерною ознакою творів пізнього періоду творчості М. Кречка постає схильність до масштабних форм з переважанням наскрізного музично-драматургічного розвитку. Яскравим прикладом цього є «Літургія Святого Іоанна Золотоустого», яка засвідчує глибоке розуміння митцем первинних засад сакральної музичної

традиції, інтерпретованої ним з позиції актуальних вимог сучасного академічно-хорового виконавства.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації *вперше*: осмислено постать М. Кречка як феномен діяльнісного універсалізму в хоровій культурі України; визначено роль М. Кречка у збереженні національних традицій та розвитку українського хорового мистецтва; комплексно й системно опрацьовано життєвий та творчий шлях М. Кречка; доведено існування «хорової школи» М. Кречка; окреслено педагогічні методи «хорової школи» М. Кречка; *удосконалено*: уявлення про роль М. Кречка як одного з ключових творців національної хорової традиції в умовах культурно-історичних трансформацій; підходи до розуміння культурно-громадської ролі митця в просторі професійної музичної культури на прикладі діяльності М. Кречка; *набуло подальшого розвитку уявлення про*: діяльнісний універсалізм як багатогранну модель творчої самореалізації особистості в українській культурі; хорове мистецтво України в контексті його взаємозв'язку з біографіками провідних диригентів та композиторів; розвиток хорової культури в Україні в період діяльності М. Кречка.

Теоретичне і практичне значення. У дисертаційній праці О. Кравчука переконливо доведено результативність застосування комплексу міждисциплінарних підходів — культурологічного, мистецтвознавчого, філософського та біографічного. Завдяки цьому створено надійну методологічну основу для глибокого аналізу постаті Михайла Кречка як феномену діяльнісного універсалізму в українській хоровій культурі. Використання концепцій культури пам'яті та діяльнісного універсалізму дозволило розкрити митця як носія національного культурного досвіду, а його багатопланову творчу діяльність — як чинник збереження та оновлення культурної пам'яті.

Застосування системного, феноменологічного та історико-культурного підходів дало можливість простежити культурні процеси, у

яких був задіяний М. Кречко, осмислити внутрішні смисли його мистецьких практик та визначити їхній вплив на поступ української музичної культури. Використання загальнонаукових методів аналізу, узагальнення й порівняння сприяло упорядкуванню великого обсягу матеріалу та формулюванню чітких і логічних висновків.

Практичне значення одержаних результатів виявляється у можливості їх застосування в освітньому процесі при викладанні культурологічних, мистецтвознавчих і музикознавчих дисциплін. Основні положення дослідження можуть слугувати підґрунтям для подальших наукових розвідок у галузях культурології, біографістики, історії музичного мистецтва та хорової культури, а також бути корисними для укладання лекційних курсів, спеціальних семінарів і навчальних програм у закладах мистецької та гуманітарної освіти. Водночас матеріали дисертації становлять вагоме джерело для популяризації спадщини Михайла Кречка як в академічному й мистецькому середовищах, так і у сфері культурно-просвітницької діяльності.

Дискусійні моменти та зауваження. Резюмуючи висловлені в рецензії спостереження, хотілося б відзначити, що, незважаючи на окремі незначні недоліки стилістичного характеру, пов'язані з дещо публіцистичним забарвленням окремих формулювань та потребою у більшій академічній чіткості викладу, дисертація О. Кравчука справляє враження ґрунтовного, логічно вибудованого й інформативно насиченого дослідження. Вона вирізняється цілісністю концепції, комплексністю охоплення матеріалу та виваженим поєднанням культурологічного, мистецтвознавчого й біографічного підходів.

Особливу увагу заслуговує факт, що робота фактично є першим поліаспектним науковим напрацюванням, у якому творча діяльність Михайла Кречка стає предметом системного, багатовимірного та комплексного аналізу. Це підкреслює її наукову новизну та значний внесок у розвиток культурології й сучасних біографічних студій.

Висновок. Узагальнюючи вказані спостереження, вважаємо за потрібне відзначити, що окреслений О. Кравчуком в основних розділах дисертації детальний огляд творчої діяльності М. Кречка повноцінно характеризує сутнісну закономірність еволюційної спіралі розвитку мистецького феномену Маестро. Як засвідує здійснений дисертантом аналіз, цей процес розподіляється на декілька ключових етапів, кожен із них характеризує певну жанрову стильову спрямованість і мистецьку зорієнтованість на конкретного слухача. Так, зокрема початковий етап діяльності М. Кречка, уособлений періодом роботи з Закарпатським народним хором, був пов'язаний саме з традиційними фольклорними засадами хорового виконавства, усвідомлення яких в пізній період життя М. Кречка втілювалося через активну популяризацію народно-хорового та ансамблевого виконавства у відомих українських теле- та радіопрограмах «Золоті ключі» й «Сонячні кларнети». Водночас, починаючи з кінця 1960-х рр. окреслилася особлива зацікавленість М. Кречка аспектами академічного хорового виконавства, що хронологічно збіглося з періодом його діяльності на чолі Держаної академічної капели «Думка». Зрештою, заключний етап творчої діяльності М. Кречка пов'язаний із «Державним дитячим музичним театром» (нині театром «Київська опера»), фактично, постає квінтесенцією і узагальненням його попереднього досвіду, втіленого, як в площині вокальної, диригентської, так, і музично-режисерської діяльності.

Дисертаційне дослідження вибудовано за хронологічним принципом, відповідно до етапів формування особистості М. Кречка та його творчих досягнень, пов'язаних з різноплановою виконавською, педагогічною та композиторською діяльністю. Кожен з розділів дисертації змістовно презентує окремий аспект, пов'язаний з висвітленням сутнісних засад мистецької індивідуальності М. Кречка та в її різних проявах.

Основні положення, наукові результати та висновки дослідження висвітлені в 26 публікаціях, серед яких — 3 статті в наукових фахових

виданнях України, 20 публікацій апробаційного характеру та 3 праці, що розкривають додаткові аспекти дослідження.

Дисертаційне дослідження Кравчука Олександра Олександровича «Михайло Кречко як феномен діяльнісного універсалізму в хоровій культурі України», подане на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 03 «Гуманітарні науки», спеціальність 034 «Культурологія», є самобутньою, актуальною та цілісною науковою працею. Воно відзначається вагомим теоретичним і практичним значенням для митців хорової культури, фахівців у галузі культурології, історії, музичної педагогіки, композиторів і музикознавців. Дослідження повністю відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. (зі змінами) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а також Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (із подальшими змінами: № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р. та № 507 від 03.05.2024 р.). Автор дисертації Кравчук Олександр Олександрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 «Культурологія».

РЕЦЕНЗЕНТ:

кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва
Київського національного університету
культури і мистецтв

Ігор ТИЛИК

